

Bölüm 8

TÜRK OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARIN DİL GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

Pelin Su TAÇALAN¹

Bünyamin ÇILDIR²

GİRİŞ

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), dil gelişiminde ve sosyal becerilerde ciddi ya da orta derecede gecikmelere neden olan nörogelişimsel bir bozukluktur (1). OSB'ye sahip olan kişiler konuşmaya geç başlayabilir veya konuşmayı hiç öğrenemeyebilirler. Bazı sözcükleri ve cümleleri üretmeyi öğrenseler dahi, bunları etkili bir şekilde sosyal iletişimde kullanmakta zorluk yaşayabilirler (2). Ulusal ve uluslararası alan yazına bakıldığında, OSB olan çocukların dil becerileri ve dil gelişimleri üzerine yapılan birçok derleme çalışması bulunmaktadır. Ancak ülkemizdeki OSB olan çocukların dil becerileri ve dil gelişimleri üzerine yapılan son çalışmalar ile ilgili herhangi bir derleme bulunamamıştır. Bu bölümün amacı, ülkemizdeki OSB olan çocukların dil becerilerini bir bütün olarak sunmaktır. Bu bölüm ile birlikte, OSB ile çalışan dil ve konuşma terapistlerine ve tüm uzmanlara OSB olan çocuklarda dil becerileri ve dil gelişimi ile alakalı bilgi vermek hedeflenmektedir.

Bu bölümde Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ), Google Akademik ve DergiPark veri tabanları kullanılmıştır. Veri tabanlarına “Yaygın Gelişimsel Bozukluk, Otizm Spektrum Bozukluğu, Otistik VE alıcı dil, ifade edici dil, fonoloji, sesbilgisi, morfoloji, biçimbilgisi, sentaks, sözdizimi, semantik, anlambilgisi, sözcük dağarcığı, ortalama sözce uzunluğu, pragmatik, edimbilgisi ve kullanımbilgisi” parametreleri yazılmıştır. Ayrıca uluslararası yayınların taranması amacıyla Google Akademik veri tabanına, “Turkish Autism Spectrum Disorders” AND “morphology, phonology, syntax, semantic, vocabulary, pragmatic, mean length of utterance” olarak yazılmıştır. Her bir parametre tek tek yazılarak araştırılmıştır. Toplamda 12 tez ve 5 makale tespit edilmiştir. Çalışmaya 2000 ve 2021 yılları arasında üretilen çalışmalar dahil edilmiştir. Çıkan sonuçlar Tablo-1’de özetlenmiştir. Yayınlanmış li-

¹ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Dil ve Konuşma Terapisi Tezli Yüksek Lisans Programı, Dil ve Konuşma Terapisti, ptacalan@hotmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Dil ve Konuşma Terapisi Bölümü, bunyamin.cildir@gmail.com

sansüstü tezler Tablo 1'e ve çalışmaya dahil edilmemiş olup yayınlanan makaleleri dahil edilmiştir. Bir müdahale yönteminin, terapi yönteminin incelendiği çalışmalar, ilişkinin incelendiği korelasyon çalışmaları veya ölçek çalışmaları bu araştırmaya dahil edilmemiştir. Çalışmaya yalnızca değerlendirme ve inceleme yapılan çalışmalar dahil edilmiştir. Çıkan sonuçlar mevcut alan yazını ile karşılaştırılarak anlatılmıştır.

Tablo 1. Türkiye'de OSB olan çocukların dil gelişimi üzerine yapılan lisansüstü tez çalışmaları ve makaleler

Dil Bileşeni	Lisansüstü Tez	Makale
Sesbilgisi	Aslan, 2020	
Biçimbilgisi ve Sözdizimi	Günhan, 2004	Acarlar & Johnston, 2011; Servi & Acarlar, 2021
Anlambilgisi	Çelebi, 2010; Erbilgin, 2016; Karaca-Al, 2016; Barut, 2019; Küçük-Doğaroğlu, 2019; Aksu, 2019;	Tepeli & Karadeniz, 2015; Döşlü & Aydın, 2020
Kullanımbilgisi	Arıca, 2003; Kaysılı-Keçeli, 2006; Çiftçi, 2006; Düver, E. 2006	Diken, 2014

Otizm Spektrum Bozukluğu

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), ilk olarak 1980'de Amerikan Psikiyatri Birliğinin Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabında (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-DSM) tanımlanmıştır (DSM-III, APA 1980) ve son yayınlanan baskılarda da (DSM-V, APA 2013) tanı devam etmiştir (3). Son yayınlanan DSM-V tanı kriterlerine göre OSB; göre toplumsal iletişim ve toplumsal etkileşimi sürdürmede eksiklikler, sınırlı ilgi, sınırlı-tekerrarlayıcı davranış örüntüleri, duyuşal girdilere karşı çok yüksek ya da düşük düzeyde tepki gösterme, çevrenin duyuşal yanlarına olağandışı bir ilgi gösterme ile karakterize bir bozukluktur.4

Otizm Spektrum Bozukluğunda Dil Gelişim

Sözel dil, alıcı ve ifade edici dil olarak ikiye ayrılmaktadır ve dilin kendi içerisinde (5) alanı bulunmaktadır. Bu alanlar sesbilgisi (fonoloji), biçimbilgisi (morfoloji), anlambilgisi (semantik), sözdizimi (sentaks) ve kullanımbilgisi (edimbilgisi, pragmatik) olarak ayrılmaktadır (5). OSB olan çocuklarda dilin alanları incelendiğinde farklı özellikler görülebilir (6). Dolayısıyla bu bölümde OSB olan çocuklarda dil gelişimini incelerken bu alanlara göre incelenmektedir.

Ülkemizde de OSB olan çocukların genel gelişimleri incelendiğinde, dil gelişimlerinde sınırlılıklar görülmüştür. Örneğin, 25-72 ay tipik gelişim gösteren 60 çocuk ve 60 OSB tanısı olan çocuğu Gazi Erken Çocukluk Gelişimi Değerlendirme Aracı (GEÇDA) ile değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, OSB olan çocuklar tipik gelişim gösteren çocuklarla kıyaslandığında, OSB olan çocukların tüm gelişimlerinde ve dil gelişiminde önemli farklılıklar tespit etmişlerdir. OSB olan çocukların tipik gelişim gösteren çocuklara göre tüm gelişim alanlarında daha sınırlı becerilere sahip olduğu belirtilmiştir (7).

Otizm Spektrum Bozukluğunda Sesbilgisi

Sesbilgisi (fonoloji), en basit tanımı ile bir dil sistemindeki konuşma sesleriyle ilgilidir. Konuşma seslerinin kuralları ve kombinasyonları ile ilgilenmektedir (5).

Alan yazına bakıldığında, mevcut alan yazın OSB olan çocukların alıcı dil, ifade edici dil becerileri ve pragmatik becerilerine daha fazla odaklanmıştır ve OSB olan çocukların fonolojik becerilerine dair araştırmalar nispeten daha az araştırılmıştır, fakat yapılan araştırmalar OSB olan çocukların fonolojik zorluklar yaşadıklarını veya fonolojik süreçlerinin tipik olmayan gelişimde seyredebileceğini göstermektedir (8).

Ulusal olarak yapılan çalışmalara bakıldığında da konu ile ilgili araştırmalar sınırlıdır. Yalnızca; 2;0 – 7;11 yaşları arasındaki 36 OSB olan çocuğun sesbilgisel özelliklerini inceleyen çalışma bulunmaktadır (9). Çalışmanın sonuçlarına göre, OSB olan çocukların sesbilgisel olarak yaşlılarından geride olduğu tespit edilmiştir. Özellikle, hedef sesi atma, yerine başka ses koyma gibi hatalar yaptığı belirtilmiştir. Tüm sözcük pozisyonlarına göre en az hata yapılan ses birimlerin /d/, /s/, /t/ ve /ç/ olduğu en çok hata yapılan sesin ise /r/ olduğu saptanmıştır. Benzer bir şekilde OSB olan 4-6 yaş arasında 60 çocuğun artikülasyon becerilerinin incelendiği çalışmada, artikülasyon becerilerinde anlamlı farklılıklar saptamıştır. OSB olan çocukların artikülasyon becerileri tipik gelişim gösteren çocuklara göre sınırlıdır (10).

Bizim düşüncemize göre klinik açıdan bakıldığında OSB olan çocuklarda sesbilgisel gelişim tipik gelişim gösteren çocuklara göre geç olabilmektedir. Klinik olarak karşılaşılan tablolar mevcut alan yazın ile uyumludur. Daha erken edinilen /d/, /t/ gibi seslerde daha az hata yapılırken, geç edinilen /r/ seslerinde hataların daha fazla olduğu görülmektedir.

Otizm Spektrum Bozukluğunda Biçimbilgisi ve Sözdizimi

Biçimbilgisi (Morfoloji), sözcüklerdeki kök ve ekleri, bunun kuralları düzenleniş biçimleri ile türetme özelliklerini içerir. Sözdizimi (sentaks) ise sözcüklerin kurallı olarak sözce içinde diziliş kurallarını içermektedir. Türkçede sözdizimi “özne-tümleç-yüklem” olarak temel alınmaktadır (11).

Alan yazına bakıldığında OSB ile ilgili biçimbilgisi ve sözdizimi çalışmaların sayısı azdır (12) ancak OSB olan çocuklarda sözdizimi ve biçimbilgisinin evrensel olarak geciktiğine dair ortaya çıkan bir fikir birliği bulunmaktadır (13).

Ülkemizde de benzer bir şekilde OSB olan çocukların biçimbilgisi ve sözdizimi gelişimleri ile ilgili çalışmalar sınırlıdır. Yapılan bir çalışmada, gelişimsel geriliği olan 30 çocuktan dil örneği toplamıştır. Bu 30 çocuktan bir tanesi OSB'dir. Gelişimsel geriliği olan çocuklarda morfolojik gelişim ve gramer bilgisi sınırlı görünmektedir (14) Ardından, farklı bir çalışmada tipik gelişim gösteren 18 çocuk ile ve OSB tanısı (en az basit cümle düzeyinde sözel dili kullanabilen) alan 18 çocuğun biçim ve sözdizim özelliklerini 15 dakikalık doğal dil örneği ile incelenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre, tipik gelişim gösteren çocuklar ile OSB arasında ortalama sözce uzunluğu (OSU), toplam biçimbirim sayısı, isimlere gelen biçimbirimler, eylemlere gelen biçimbirimler, eylemsi sayısı bakımından fark bulunmuştur. OSB olan çocuklar biçimbirim atma, biçimbirim ekleme veya bir biçimbirim yerine başka biçimbirim kullanma hataları yapmışlardır. Biçimbirim türleri incelendiğinde en çok hatayı ad durum eklerinde yaptıkları belirtilmiştir. Ad durum eklerinden sonra, eylem kişi ekleri, iyelik eklerini hatalı kullandıkları belirtilmiştir. Eylem çekim ekleri incelendiğinde ise OSB olan çocukların şahıs eklerini, zaman, görünüş ve kiplik eklerini, eylemde çatı eklerini hatalı kullandıkları görülmüştür. Çoğul eki ve tamlama eklerinin kullanım hataları ile daha az karşılaşmıştır. Sonuç olarak bu bulgular OSB olan çocukların dilin biçim-sözdizimsel özelliklerde güçlük yaşadıklarını göstermektedir (15). Benzer bir şekilde dolaylı ve dolaysız soruların incelendiği çalışmada, OSB olan çocuklar daha kısa ve daha basit yapıda cümleler kurmaktadır. Sözdizim bileşeninde yaşlılarından geride olduğu belirtilmiştir (16). Farklı bir lisansüstü tez çalışmasında ise OSB olan çocukların özne- yüklem uyumunu sağlama, cümlenin eksik ögesini tamamlama, karmaşık becerileri tekrar etmede zorlandığını belirtmiştir (17) Benzer çalışmalar da, OSB olan çocukların sözdiziminde zorlandıklarını göstermektedir (18).

Klinik olarak görüşümüze bakıldığında ise mevcut alan yazın ile uyumludur. OSB olan çocuklar hem sözdizimi olarak hem de biçimbilgisi olarak çocuklara göre sınırlılıklar yaşayabilmektedir. Daha basit yapıda cümleler ile ve dilbilgisi olarak tam olmayan cümleler kurabilmektedirler. Yukarıda bahsedildiği gibi, çeşitli ekleri kullanmayabilirler ve Türkçenin dilbilgisini tam olarak kullanmayabilirler.

Otizm Spektrum Bozukluğunda Anlambilgisi

Anlambilgisi (semantik), bir dil sitemindeki sözcüklerin anlamları ve kombinasyonlarını içermektedir. Sözcükleri anlama, sözcükleri ifade etme anlambilgisi ile ilişkilidir (5).

Mevcut alan yazında anlambilgisi üzerine yapılan araştırmalar OSB olan çocukların bu alanda sınırlılıklar yaşadıklarını göstermektedir (19). Buna ek olarak, OSB olan çocuklar daha kısmi sözcük bilgisine sahiptir (20). Eş anlamlı sözcükleri anlamakta veya sözcüklerin alt anlamlarını anlamakta zorlanabilmektedir (21). Sözcük tanımlarında, sözcükleri tanımlamaları veya tanımlamaları istendiğinde, OSB'li çocukların oldukça yüzeysel tanımlar ürettikleri bulunmuştur (22).

Ülkemizde de OSB olan çocuklarda anlambilgisi ve sözcük dağarcığını inceleyen çalışmalar nispeten sesbilgisi, biçimbilgisi ve sözdizim alanlarına göre daha fazladır. Yapılan bir çalışmada, 2-7 yaş arasında 30 OSB olan ve tipik gelişim gösteren çocuğu Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, OSB olan çocukların alıcı dil puanları, ifade edici dil puanları ve toplam dil puanları tipik gelişim gösteren çocuklara göre sınırlı bulunmuştur. Özellikle, alıcı dil ve ifade edici dil- dilbilgisi ve alıcı ve ifade edici dil- semantik puanlarında önemli ölçüde düşük puan sergilemişlerdir. OSB olan çocukların dilbilgisi hatalarını anlama, kavram ve kategori ilişkisini anlama, karmaşık sözcükleri anlama, eş-yakın anlamlı sözcükleri anlama ve karmaşık yönergeleri yerine getirme, hikâye oluşturma, anlatma ve hikâye ile ilgili soruları cevaplama becerilerinin sınırlı olduğu bulunmuştur (17). Ayrıca, 3-6 yaş grubu 36 OSB olan ve 34'ü tipik gelişim gösteren çocukların sözcük dağarcığı düzeylerinin Peabody Resim Kelime Testi ile incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, OSB olan çocukların sözcük dağarcığı tipik gelişim gösteren bireylere göre anlamlı derecede düşüktür (23). Onbeş OSB olan çocuğu semantik bilgi, sözcük genişliği ve sözcük derinliği boyutlarında değerlendirilen bir çalışmada da her bir alanda anlamlı farklılıklar bulunmuştur. OSB olan çocukların semantik bilgi, sözcük genişliği ve sözcük dağarcığı boyutlarında sınırlılıklar olduğu belirtilmiştir (24). Alan yazın ile uygun bir şekilde, yaşları 3;0 - 5;11 diliminde olan 97 OSB tanımlı çocuğun sözcük dağarcığı gelişimlerinin bir yıl süresince incelemiştir ve alıcı dil sözcük dağarcığının ifade edici dil sözcük dağarcığı sayısına göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir (25). Benzer bir şekilde, OSB olan 4;0 - 6;0 yaş arasında 60 çocuğun alıcı dil sözcük bilgisi, ifade edici dil sözcük bilgisini incelediğinde hem alıcı dil sözcük bilgisi, hem ifade edici dil sözcük bilgisinde sınırlılıklar gözlemiştir (10). Onbeş OSB olan ve Onbeş tipik gelişim gösteren çocuğun Ortalama Sözce Uzunluğu (OSU) düzeylerini ve Farklı Sözcüklerin Toplam Sözcüğe Oranı (FTSO) kullanımlarının karşılaştırıldığı çalışmada çocuklar ile tipik gelişim gösteren çocuklar Ortalama Sözce Uzunluğu puanlarına göre eşleştirilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, Farklı Sözcüklerin Toplam Sözcüğe Oranında isim, eylem, sıfat ve zarf kullanım miktarlarında OSB olan çocuklar ile tipik gelişim gösteren çocuklar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Yalnızca adil kullanım miktarında OSB olan çocuklar ile

tipik gelişim gösteren arasında anlamlı fark bulunmuştur (26). İlköğretime devam eden 20 OSB olan çocuk ile OSB olan çocukların sınıf arkadaşı olan 20 tipik gelişim gösteren çocukların karşılaştırıldığı araştırmada ise yine Peabody Resim Kelime Testi kullanılmıştır. Sonuçlara göre OSB olan çocuklar Peabody Resim Kelime Testinde sınıf arkadaşlarına göre önemli derecede düşük puan almışlardır (27). Benzer bir şekilde, 3;0 – 6;0 yaş arası yirmiki OSB çocuğa Peabody Resim Kelime Testi uygulamıştır ve benzer sonuçlar elde etmiştir. Tipik gelişim gösteren çocuklara göre OSB olan çocukların puanları anlamlı derecede düşük bulunmuştur (28).

Bizim görüşümüze göre de, OSB olan çocukların semantik gelişiminde ciddi sınırlılıklar bulunmaktadır. Çocuklar bazı basit cümleleri üretmeye başlasalar dahi sözcüklerin anlamlarını, tanımlarını, eş anlamlarını bilemeyebilirler. Daha karmaşık sözcükleri anlamada tipik gelişim gösteren çocuklardan daha sınırlı olabilirler ve OSB olan çocukların sözcük dağarcıkları da tipik gelişim gösteren çocuklara göre çok daha sınırlı olabilmektedir.

Otizm Spektrum Bozukluğunda Kullanım Bilgisi

Kullanım bilgisi (pragmatik), dilin sosyal bir bağlamda belirli bir amaca yönelik olarak uygun kullanılmasıdır (11). Başka bir deyişle, sosyal durumlarda dilin kullanımını ile ilgili kuralları içermektedir (5).

Kullanım bilgisi genel olarak OSB olan çocukta en çok etkilenen bileşendir ve spektrumda tanı kriterlerini artık karşılamayan ama OSB hikayesi olan çocuklarda dahi kullanım bilgisinde zorluklar görülebilmektedir (29).

Ülkemizde de OSB olan çocukların kullanım bilgisini inceleyen çalışmalar mevcuttur. OSB olan çocukların dil kullanımını karşılaştırmak adına altı OSB ve altı OSB olmayan çocuk değerlendirilmiştir. Araştırmada iki ayrı değerlendirme yöntemi izlemiştir. Birinci değerlendirme sohbet halinde dolaylı ve dolaysız sorular ile yapılırken ikinci değerlendirme resimler üzerinden ilerlemiştir. Çocuklardan resimleri anlatması istenmiştir. Birinci çalışmanın sonuçlarına göre, OSB olan çocukların karmaşık yapıları ve dolaylı soruları anlamakta güçlük yaşadıkları, daha kısa ve basit yapılarda daha başarılı oldukları tespit edilmiştir. İkinci çalışmanın sonuçlarına göre ise, OSB olan çocukların iletişime istek duymadıklarını, araştırmacının yönlendirmesi olmadan diyalog kurmak istemedikleri belirtilmiştir. Ayrıca OSB olan çocuklar, konuşmayı başlatma, sıra alma ve devam etme gibi dil kullanım özelliklerinde de başarısızlıklar sergilemişlerdir. OSB olan çocukların iletişim süreçlerinde yaşadığı zorlukların dilin özellikle anlam ve kullanım bileşenlerinden kaynaklandığı belirtilmiştir (16). Benzer bir şekilde, OSB olan çocukların dillerini analiz etmek amacıyla yaşları 7 ve üstünde olan, Ortalama Sözce Uzunluğu (OSU) üç ve üçün üzerinde olan yirmiki OSB olan çocuk değerlendirilmiştir-

tir. Değerlendirme yöntemi olarak altı resimden oluşan Ölçüt Bağımlı Dil Örneği Alımı (ÖBDÖA- Tough 1984) kullanılmıştır. Alınan dil örnekleri, resimli kartların ana anlamı, bildirme, mantık yürütme, tahmin etme ve yansıtma olarak incelenmiştir. Elde edilen dil örnekleri işlev kategorilerinden bildirme, mantık yürütme, tahmin etme ve yansıtma kategorilerinin kullanılıp kullanılmaması bakımından incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, OSB olan çocuklar resim hakkında konuşurken resimdeki ana anlama değinmemiştir. Ayrıca OSB olan çocuklar, resimdeki elemanların ayrıntılarına, resimdeki olayların nedenlerine, daha sonra ne olacağına değinme ve resimdeki karakterlerin duyguları, tepkileri ve düşünceleri yerine kendilerini koymada zorlanmışlardır. OSB olan çocukların dilin kullanım alanında zorlandığı görülmektedir (20). Benzer çalışmalar da alan yazını doğrulamaktadır. Dilin kullanım bilgisi bileşenindeki yaşadıkları sorunları gözlemek amacıyla altı OSB olan çocuğun değerlendirildiği çalışmada, OSB olan çocuklar dilin kullanım bilgisi bileşeninde hem sözel hem de sözel olmayan görünümünde sorunlar gözlenmiştir. Kullanım bilimsel bileşende gözlemlenen bu sorunlar ise OSB olan çocukların konuşmacı ve dinleyici rollerini üstlenmelerini zorlaştırmakta, kendilerini ifade edememelerini ve dolayısıyla karşısındaki kişinin duygu ve düşüncelerini anlamada zorlanmalarına neden olmaktadır (31). Duygu ve düşüncelerin incelendiği başka bir çalışmada, OSB olan çocukların yüz ifadelerini algılama ve tanımada, yüzdeki duygu ifadelerini anlamada zorlandığı görülmüştür (32). Benzer bir şekilde, içlerinde yirmi OSB olan özel gereksinim gerektiren çocukların dil kullanım becerilerini incelemiştir. Sonuçlar diğer alan yazın ile uyumlu olarak OSB olan çocuklar tipik gelişim gösteren çocuklara göre dilin kullanım alanında düşük performans sergilemişlerdir (33). Otuzdört OSB olan çocuğun incelendiği bir çalışmada ise sonuçlar alan yazın ile uyumludur. Gilliam Otistik Derecelendirme Ölçeği-2- Türkçe Versiyon (GOBDÖ-TV-2-) ve Pragmatik Dil Becerileri Envanteri Türkçe Versiyon ile değerlendirmiştir. Sonuçlar literatürle uyumlu olarak OSB olan çocukların dili kullanım becerileri anlamlı olarak düşük çıkmıştır (34).

Klinik olarak bakıldığında ise, OSB olan çocukların en çok zorlandığı alan kullanımbilgisi olarak görülmektedir. İletişim kurmakta ve kurulan iletişimi sürdürmekte zorluklar yaşamaktadırlar. Bağlantılı konuşmada, konudan bağımsız bir şekilde farklı konulara geçebilmektedirler. Bağlantılı konuşma esnasında dinleyici-konuşmacı rollerini karıştırabilmektedirler ve dolayısıyla sıra alma becerilerinde sınırlılıklar yaşayabilmektedirler. Tüm bunlara bakıldığında, klinik görüşümüz mevcut alan yazın ile uyumludur.

Sonuç

Bu bölüm ile birlikte Türkiye’de OSB olan çocukların dil gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. Mevcut alan yazın incelendiğinde, OSB olan çocuklar dilin her bileşeninde zorlandıkları görülmektedir. Bu sonuçlar dâhilinde OSB olan çocuklar ile çalışan dil ve konuşma terapistleri ve diğer meslek mensupları OSB olan çocukların tüm dil bileşenlerini ayrıntılı olarak değerlendirmeli ve buna uygun müdahale programı belirlemelidir. İlerleyen çalışmalarda, daha büyük örneklem gruplarında OSB olan çocukların dil gelişimleri daha ayrıntılı olarak analiz edilmeli ve alan yazına kazandırılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Eyler, L. T., Pierce, K., Courchesne, E. A failure of left temporal cortex to specialize for language is an early emerging and fundamental property of autism. *Brain*, 2012; 135(3), 949–960. Doi:10.1093/brain/awr364
2. Paul, R., Simmons, E. S. Communication and its Development in Autism Spectrum Disorders. *Autism and Pervasive Developmental Disorders*, 2019; 89–111. Doi:10.1017/9781108297769.005
3. Gernsbacher, M. A., Morson, E. M., Grace, E. J. Language and Speech in Autism. *Annual Review of Linguistics*, 2014; 2(1). Doi:10.1146/annurev-linguist-030514-124824
4. American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington, DC: Author.
5. American Speech-Language-Hearing Association. (2022). *Language in brief*. (04.02.2022 tarihinde <https://www.asha.org/practice-portal/clinical-topics/spoken-language-disorders/language-in-brief/> adresinden ulaşılmıştır.)
6. Tager-Flusberg, H. A psychological approach to understanding the social and language impairments in autism. *International Review of Psychiatry*, 1999; 11(4), 325–334. Doi:10.1080/09540269974203
7. Zeteroğlu, E. Ş. (2006). 25-72 aylar arasındaki otistik çocukların gelişimlerinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*
8. Wolk, L., Edwards, M. L., Brennan, C. Phonological difficulties in children with autism: An overview. *Speech, Language and Hearing*, 2016; 19(2), 121–129. Doi:10.1080/2050571x.2015.1133488
9. Aslan, S. (2020). Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan çocukların sesbilgisel özelliklerinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.*
10. Barut, H. M. (2019). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Alıcı ve İfade Edici Kelime Bilgisinin ve Artikülasyon Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*
11. Topbaş, S. (2011). *Dil ve kavram gelişimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
12. Brynskov, C., Eigsti, I.-M., Jørgensen, M. Syntax and Morphology in Danish-Speaking Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2016; 47(2), 373–383. Doi:10.1007/s10803-016-2962-7
13. Boucher, J. Research Review: Structural language in autistic spectrum disorder - characteristics and causes. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2011; 53(3), 219–233. Doi:10.1111/j.1469-7610.2011.02508.x

Güncel Odyoloji ve Dil Konuşma Bozuklukları Çalışmaları

14. Acarlar, F., Johnston, J. R. Acquisition of Turkish grammatical morphology by children with developmental disorders. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 2011; 46(6), 728–738. Doi:10.1111/j.1460-6984.2011.00035.x
15. Servi, C., & Acarlar, F. Türkçe Konuşan Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Biçimbirimbilgisi. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 2021; 22(2).
16. Arıca, E. (2003). Otistik çocukların dil kullanımındaki farklılaşmalar. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*
17. Karaca-Al, S. (2016). Otizmlı ve normal gelişim gösteren çocukların alıcı ve ifade edici dil becerilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Turgut Özal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*
18. Günhan, N. E. (2004). Türkçe konuşan otistik bir çocuğun ad nitelikli ve eylemsi ulamları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*
19. Kuder, S. J. (1997). *Teaching students with language and communication disabilities*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
20. Haebig, E., Kaushanskaya, M., Ellis Weismer, S. Lexical Processing in School-Age Children with Autism Spectrum Disorder and Children with Specific Language Impairment: The Role of Semantics. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2015; 45(12), 4109–4123. Doi:10.1007/s10803-015-2534-2
21. Norbury, C. F. Barking up the wrong tree? Lexical ambiguity resolution in children with language impairments and autistic spectrum disorders. *Journal of Experimental Child Psychology*, 2005; 90(2), 142–171. Doi:10.1016/j.jecp.2004.11.003
22. Boucher, J., Bigham, S., Mayes, A., Muskett, T. Recognition and Language in Low Functioning Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2007; 38(7), 1259–1269. Doi:10.1007/s10803-007-0508-8.
23. Döşlü, P. K., Aydın, L. 3–6 Yaş Grubu Otizmlı ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Sözcük Dağarcığı Düzeylerinin İncelenmesi. *Uluslararası Temel Eğitim Çalışmaları Dergisi*, 2020; 1(1), 32-39.
24. Küçük Doğaroğlu, T. (2019). Semantik bilgi ve sözel çalışma belleği ilişkisinin gelişimsel yetersizliği olan çocuklarda incelenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*
25. Aksu, İ. (2019). 3; 00–5; 11 yaş dilinde bulunan otizm spektrum bozukluğu tanıılı çocukların sözcük dağarcığı gelişimlerinin bir yıl süre ile izlenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.*
26. Çelebi, C. (2010). Otistik bozukluğu olan çocukların osu düzeyine göre eşleşmiş normal gelişim gösteren çocuklarla sözcük çeşitliliği bakımından karşılaştırılması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.*
27. Tepeli, Y., Karadeniz, H. K. Otizmlı ve normal gelişim gösteren çocukların alıcı dil becerilerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2013; 1, 73-89.
28. Erbilgin, D. (2016). Otistik çocuklarda dil ve iletişim becerileri (3-6 yaş arası). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır*
29. Kelley, E., Paul, J. J., Fein, D., Naigles, L. R. Residual Language Deficits in Optimal Outcome Children with a History of Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2006; 36(6), 807–828. Doi:10.1007/s10803-006-0111-4
30. Kaysılı-Keçeli, B. (2006). Otistik Çocukların Dil Özelliklerinin Kullanım Açısından İncelenmesi. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*
31. Çiftçi, Z. (2006). Otistik çocuklarda kullanım bilimsel bileşenin dildeki görünümünün gözlenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Güncel Odyoloji ve Dil Konuşma Bozuklukları Çalışmaları

32. Erol Adaklı, S. (2013). Otizm Tanısı Almış ve Almamış Kişilerde Duygu İfadelerine İlişkin Çalışma Belleği ve Duygu İfadelerinin Anlamlandırılması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*
33. Düver, E. (2006). 5-7 yaş grubu normal gelişim gösteren ve özel gereksinimi olan çocukların dil kullanım (pragmatik) becerilerinin karşılaştırılması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.*
34. Diken, Ö. Pragmatic language skills of children with developmental disabilities: A descriptive and relational study in Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, 2014; 55, 109-122. Doi: 10.14689/ejer.2014.55.7